

Število otrok, načrtovanje družine in vrednote

JANEK MUSEK

Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta,

Oddelek za psihologijo,

Aškerčeva 2,

SI-1000 Ljubljana

e-mail: janek.musek@guest.arnes.si

IZVLEČEK

Na načrtovanje družine in na število otrok vplivajo številni dejavniki, ekonomski, socialni in psihološki. Med pomembnimi psihološkimi dejavniki, ki se lahko povezujejo s številom otrok, so tudi vrednotne usmeritve. Namen pričujoče študije je raziskati odnos med vrednotnimi usmeritvami posameznikov in številom otrok. Izsledki raziskave so pokazali, da so ocene pomembnosti vrednot in vrednotnih kategorij povezane s številom otrok, ki jih ima posamezna oseba. Z večjim številom otrok se povezujejo predvsem moralne, pa tudi potenčne vrednote (med vrednotnimi kategorijami srednjega obsega zlasti verske, tradicionalne, patriotske, varnostne in statusne vrednote), medtem ko se pri osebah brez otrok in osebah z manjšim številom otrok bolj izražajo hedonske in čutne vrednote.

Ključne besede: otroci, število otrok, načrtovanje družine, vrednote, vrednotne usmeritve, vrednotni sistem

ABSTRACT

NUMBER OF CHILDREN, FAMILY PLANNING AND VALUES

Family planning and number of children are under influence of numerous factors: economical, social and psychological. Individual value orientations could be important among psychological factors connected with the number of children. The present study is aimed therefore to investigate the relationship between value orientations and the number of children of individual person. The results showed that the importance ratings of different values and value categories correlate with the number of children of subjects. More specifically, the individuals with greater number of children have more expressed orientations toward moral and potency values (religious, traditional, patriotic, security and status values in particular), while the individuals with low number of children or without children inclined more toward hedonic and sensual values.

Key words: children, number of children, family planning, values, value orientation, value system

Uvod

Poleg idej in gospodarstva so krojila usodo sveta populacijska gibanja. Pomembna so tudi danes in to tako za velike, kot morda še posebno za manjše narode. Ta gibanja označujeta dva nasprotujoča si procesa, proces rodnosti na eni strani in smrtnost na drugi. Naraščanje in upadanje števila rojstev je v sodobnem razvitem svetu pomembno že zato, ker postajajo dejavniki smrtnosti vse bolj konstantni in predvidljivi. Rodnost ni le biološki, temveč v znatni meri kulturni in civilizacijski pojav. Na število rojstev vplivajo biološki, ekonomski, socialni in kulturni dejavniki, vendar slednji ne neposredno, temveč posredno prek psiholoških posledic, v katerih se ti dejavniki odražajo. Odnos do družine, načrtovanje družine in število otrok v družini se nedvomno povezujejo s psihološkimi spremenljivkami. V odnosu do družine in otrok pa se zrcalijo tudi konflikti in dileme prejšnjih in današnje družbe, ne nazadnje tudi nasprotje med enormnim pomenom na eni strani in ekonomsko nizkim vrednotenjem rojevanja otrok in materinstva na drugi strani (Crittenden, 2001). Ne nazadnje se seveda zrcalijo tudi spremembe v družbeni vlogi otrok in psihološkem zaznavanju te vloge pri potencialnih in dejanskih starših (Foley, Roche & Tucker, 2001), odražajo pa se tudi spremembe v socioekonomskem standardu in kakovosti življenja (Thornton, 2001).

V ozadju populacijskih gibanj so torej realne odločitve za ustvarjanje družine in za rojevanje otrok. Število otrok je občutljiv indikator populacijske stabilnosti, ki se giblje v določenem ravnovesnem razponu, omejenem na eni strani z ekonomsko računico, ki svari pred neomejenim rojevanjem in mejami biološke proliferacije, ki to računico presega. Toda makroskopski vidiki rojevanja in števila otrok so tudi sami posledica mikroskopskih aspektov, ki se jih posamezniki in med njimi zakonski ter nezakonski partnerji bolj zavedajo. Prepričanja in stališča v zvezi z družino, otroki in rojevanjem so najbolj dragocen del psihološke folklorne, ki vpliva na število otrok in na populacijska gibanja v tem smislu. Nekaj pomembnih ugotovitev so na tem področju že dale raziskave, ki so proučevale psihosocialne dejavnike načrtovanja družine – zanimivo, a razumljivo pri tem je, da se na to temo še posebno intenzivno raziskuje v manj razvitem svetu (o tem pregledno Berer, 1993; de Barbieri, 1993; Dixon-Mueller, 1993; Hong & Seltzer, 1994; Jacobson, 1992; Schuler & Hashemi, 1993; Stycos, 1995; Waszak, Mayette & Joanis, 1994). V teh raziskavah so omenjali tudi vpliv verske, družbene in kulturne psihološke klime in miselnosti (Bartkowski, 2001; Benokraitis, 2000; Bianchi, 2001; Houseknecht & Pankhurst, 2000). To pa po mnenju kompetentnih raziskovalcev še posebej opredeljujejo vrednote in vrednotne usmeritve (Bond, 1988; Hofstede, 1980; Leung, Bond & Schwartz, 1995; Smith & Bond, 1998; Smith & Schwartz, 1997; Triandis, 1995).

V številnih raziskavah so povezovali vrednote z mnogimi spremenljivkami, ki so pomembne v življenju sodobnega človeka. Na povezavo s temeljnimi demografskimi spremenljivkami je opozoril že Rokeach (1973), eden izmed pionirjev psihološkega raziskovanja vrednot. V novejšem času je opaziti tudi povezanost premikov v vrednotnih usmeritvah s stopnjo zadovoljenosti individualnih potreb v prevladujočih družbenih trendih (govor je o razvitih družbah). To se lahko reflektira tudi v morebitnih zvezah med načrtovanjem družine in številom otrok na eni strani ter nihanji med ti. materialistično in postmaterialistično vrednotno usmeritvijo (Gardner & Stern, 1996).

Z vrednotami kot življenjskimi vodili so povezane mnoge pomembne življenjske odločitve, npr. verske, svetovnonazorske, politične, pa tudi odločitve za šolanje, poklic in še druge (Musek, 2000). Vrednote so nasploh zelo pomembna postavka tudi v odnosih med partnerji in njihov pomen v partnerskih odločitvah je nedvomen (Musek, 1995; 2000). Prav gotovo velja to tudi za čas, ko so partnerji na tem, da postanejo starši,

torej za čas načrtovanja družine in za število otrok v njej – ne glede na to, da pomeni starševstvo veliko spremembo v partnerskem odnosu (Cowan & Cowan, 2000). Na podlagi logičnega razmisleka, predznanja in tudi empiričnih ugotovitev lahko torej domnevamo, da se število otrok, ki jih ima posameznik, povezuje z njegovo vrednotno orientacijo. Med mnogimi vrednotami, ki krasijo naš vrednotni panteon, so tudi takšne, ki lahko vplivajo na naše odločitve pri družinskem načrtovanju in odločitve glede števila otrok. So torej odločitve za rojstvo in za število otrok povezane z vrednotami? Ena izmed možnosti za raziskovanje tega vprašanja je v tem, da skušamo ugotoviti, kakšne so vrednote in vrednotne orientacije pri posameznikih glede na to, koliko otrok imajo. Se osebe, ki so brez otrok, v vrednotah in vrednotnih orientacijah razlikujejo od oseb, ki imajo otroke? Se pojavljajo razlike med tistimi, ki imajo enega otroka, dva, tri, štiri in več otrok?

Ta vprašanja niso zanimiva le teoretično in tudi ne le s psihološkega vidika. Načrtovanje družine je del življenjske usode večine ljudi in že nekaj časa je tako pomembno, da je predmet strokovne obravnave, strokovne pomoči in tudi strokovnih posegov, od psiholoških, do medicinskih, ekonomskih in političnih. Vrednotno ozadje tega procesa je pomembno npr. za psihologa in zdravnika, na katerega se posamezniki in partnerji obračajo po nasvet in pomoč. Proces načrtovanja družine in števila otrok pa ima seveda tudi širše razsežnosti. Če se vrednote povezujejo s številom rojstev in številom otrok, potem lahko na tej podlagi skušamo oblikovati ali preoblikovati družbeno politiko oziroma strategijo v zvezi z načrtovanjem družine in oblikovanjem populacije. Če npr. menimo, da je "ideal" družine z enim otrokom zgrešen, potem je smiselno vedeti, kje se vrednotno razlikujejo osebe, ki se po njem ravnaajo od oseb, ki imajo ali si vsaj želijo več otrok.

S to raziskavo smo želeli podrobneje ugotoviti, ali se vrednote in vrednotne usmeritve povezujejo s številom otrok. Čeprav so vrednote tako ali drugače povezovali s pojavi, kot so načrtovanje družine in populacijska gibanja, pa ni raziskav, ki bi neposredno preverjale povezanost vrednotnih usmeritev s številom otrok, ki jih imajo posamezniki. Zanimalo nas je torej, kako in katere vrednote in vrednotne kategorije se povezujejo s številom otrok in kakšne so razlike v vrednotnih usmeritvah pri skupinah oseb z različnim številom otrok.

Metoda

Udeleženci

V raziskavo je bilo vključenih 1005 oseb obeh spolov in vseh starostnih razredov. V vzorcu je bilo 546 moških in 459 žensk. Gre za osebe v razponu od 17 do 80 let, z aritmetično sredino 43,69 let in s standardno deviacijo 16,25 let.

Aparat

V raziskavi smo za merjenje vrednotnih usmeritev uporabili modificirano Muskovovo lestvico vrednot (MLV-M, natančnejši opis v Musek, 2000, str. 30-40). Lestvica zajema 54 posameznih vrednot, ki se v skladu s standardnim navodilom ocenjujejo glede na osebno vrednost oziroma pomembnost in sicer z vrednostmi od 1 do 10.

Lestvica je prirejena tako, da je mogoče poleg vrednosti posameznih vrednot vrednotiti tudi generalnejše kategorije vrednot. Njihove vrednosti dobimo, če izračunamo povprečja za vrednote, ki določajo te generalne kategorije. In sicer gre za 11 vrednotnih kategorij srednjega obsega (vrednotne usmeritve: čutna, varnostna, statusna,

patriotska, societalna (demokratska), socialna, tradicionalna, kulturna, spoznavna, aktualizacijska, verska), za 4 vrednotne kategorije večjega obsega ali vrednotne tipe (hedonski, potenci, moralni in izpolnitveni tip vrednot) in za 2 vrednotni kategoriji največjega obsega (dionizična in apolonska vlekategorija). Tako lahko pri posamezniku poleg ocen posameznih vrednot, dobimo tudi vrednosti za generalnejše kategorije vrednot. Lestvica MLV je zanesljiv in veljaven merski instrument, vsaj kar zadeva njeno notranjo konsistentnost (Cronbachov alfa koeficient zanesljivosti znaša 0,94). Faktorske dimenzije MLV se ujemajo s faktorskimi dimenzijami Schwartzove lestvice vrednot in drugih vrednotnih lestvic (Musek, 2000).

Podatke za število otrok pri posamezniku smo dobili na podlagi odgovorov posameznikov na posebno vprašanje, ki se je nanašalo na število otrok (Koliko otrok imate?) in je bilo sestavni del obširnega anketnega intervjuja.

Oblikovanje raziskave

Empirično raziskavo smo načrtovali v več stopnjah. Najprej smo ugotavljali korelacije med ocenami pomembnosti vrednot in številom otrok in na tej podlagi skušali oceniti prediktivno vrednost informacije o vrednotnih usmeritvah pri napovedovanju števila otrok. V drugi fazi smo skušali korelacijski dizajn dopolniti z logiko eksperimentalnega preverjanja vrednotnih usmeritvah pri skupinah oseb z različnim številom otrok. Končno smo z multivariatnim pristopom (diskriminantne analize) skušali odkriti latentne diskriminantne dimenzije vrednotnega prostora, ki določa pripadnost tem skupinam oseb.

Postopek

Udeleženci so dobili v izpolnjevanje daljši kombinirani vprašalnik, ki je med drugim vseboval lestvico vrednot in vprašanje o številu otrok. V vseh primerih je izpolnjevanje potekalo anonimno. Dobljeni podatki udeležencev so bili šifrirani in obdelani z ustreznimi statističnimi metodami. Uporabili smo korelacijske analize, multipla regresijsko analizo, analize variance in diskriminantne analize.

Rezultati in diskusija

Korelacije med vrednotami in številom otrok

Najbolj preprost vpogled v odnose med vrednotami in številom otrok dobimo, če izračunamo korelacije med oceno pomembnosti posameznih vrednot ter različnih vrednotnih kategorij na eni strani in številom otrok na drugi. Preglednica 1 nam v drugem stolpcu kaže omenjene korelacije in njihovo statistično signifikantnost (opozarjam, da so zaradi poenostavitve ničle pred decimalno vejico pri vseh preglednicah izpuščene). Kot vidimo, jih med posameznimi vrednotami kar 30 statistično signifikantno korelira s številom otrok. Res je, da je velika večina teh korelacij v rangi nizkih vrednosti korelacijskega koeficienta, ki pa so že zaradi velikosti vzorca statistično pomembne. Noben od dobljenih korelacijskih koeficientov ne presega vrednosti 0,20. Vprašanje pa je, kolikšen je eventualni korelacijski odnos skupnega deleža vrednot, torej multipla korelacija vrednot s številom otrok. Če morda bistveno preseže omenjene nizke vrednosti, bi lahko vseeno jemali vrednote kot dejavnik, ki se pomembno povezuje s številom otrok. K temu vprašanju se bomo povrnila pozneje, pri regresijskih analizah, s katerimi se multipla korelacija organsko povezuje.

Bolj zgoščeno sliko o povezavi vrednot s številom otrok nam lahko nudijo vrednotne kategorije, v katere se združujejo posamezne vrednote. Tudi med vrednotnimi kategorijami višjega reda nekatere statistično signifikantno korelirajo s številom otrok. Kot vidimo iz preglednice 1, osebe z več otroki ocenjujejo v primerjavi z osebami z manj otroki kot pomembnejše verske, patriotske, tradicionalne, varnostne in statusne vrednote, kot manj pomembne pa čutne vrednote. Podobno se kaže pozitivna korelacija s številom otrok pri moralnih in potenčnih vrednotah, negativna pa pri hedonskih vrednotah. Med velekategorijskimi najdemo nizko pozitivno korelacijo s številom otrok pri apolonskih vrednotah (tu se nedvomno odraža vpliv pozitivne korelacije moralnih vrednot, saj izpolnitvene vrednote kot druga velika komponenta apolonskih vrednot ne korelirajo s številom otrok). Pri dionizičnih vrednotah ni pomembne korelacije. To je posledica dejstva, da se medsebojno izniči korelaciji obeh komponent, pozitivna korelacija potenčnih in negativna korelacija hedonskih vrednot. Tako lahko rečemo, da dionizična vrednotna usmerjenost ne korelira bistveno s številom otrok, čeprav korelirata obe njeni glavni sestavni komponenti, a vsaka v nasprotno smer.

Ti prvi podatki so zanimivi, a potrjujejo pričakovanja. Pričakovali bi namreč, da bo pri osebah z več otroki v povprečju močnejše izražen pomen verskih vrednot. Zlasti katoliška krščanska miselnost, ki med versko opredeljenimi Slovenci prevladuje, že po tradiciji spodbuja rodnost in pozitivno gleda na veliko število otrok v družini. S to miselnostjo se verjetno povezujejo tudi tradicionalne vrednote. Naslednja vrednotna kategorija, ki pozitivno korelira s številom otrok so patriotske vrednote: očitno se tudi pri nas patriotizem povezuje s težnjo po večji rodnosti in večji številčnosti naroda. Verski, patriotski in tradicionalni miselnostni tokovi, ki najbolj cenijo velikost družine, število otrok in poudarjajo potrebo po večji rodnosti in porastu prebivalstva, torej ne ostajajo zgolj na idejni ravni. Vrednotne orientacije, kompatibilne s temi tokovi, se dejansko močnejše odražajo pri osebah z večjim številom otrok.

S številom otrok pozitivno korelirata tudi kategoriji statusnih in varnostnih vrednot. Kot kaže, večje število otrok nekaj prispeva k družbeni reputaciji in družbenem statusu, pa tudi k občutjem varnosti, miru in zdravja. Zanimivo je tudi, da družinske vrednote (razumevanje s partnerjem, ljubezen, družinska sreča, zvestoba) ne korelirajo pomembno s številom otrok, se pa korelacija signifikantnosti zelo približuje ($p=0,058$).

Na drugi strani pa nedvomno negativno korelirajo s številom otrok čutne in hedonske vrednote. Je čutno angažiranje, hedonizem, zabava, vznemirljivo življenje nekaj, kar nas pri načrtovanju družine usmerja k temu, da bi imeli manj otrok ali da jih sploh ne bi imeli? To se zdi verjetno. In ponovno lahko opozorimo na to, da si v odnosu do števila otrok hedonska in potenčna vrednotna orientacija, ki sicer korelirata, ne le da ne segata v roke, temveč si oponirata. Hedonizem pledira za manj otrok, statusne težnje pa za več.

Seveda pa ni odveč tudi ponovno opozorilo, da so opisane korelacije vse po vrsti nizke (čeprav pomembne). Odražajo torej povprečne in še to relativno šibke trende, kjer imamo opraviti z zelo številnimi izjemami.

Preglednica 1.

Korelacije (r) in parcialne korelacije (r_{par}) med vrednotami (vrednotnimi kategorijami) in številom otrok.

	Pearsonov r	r_{par} glede na starost	r_{par} glede na vernost	r_{par} glede na starost in vernost
POSAMEZNE VREDNOTE				
poštenost	,090**	,0380	,0716*	,0243
družabno življenje	-,018	,0190	-,0161	,0184
ljubezen do otrok	,104**	,0891**	,0845**	,0759*
sožitje z naravo	,067*	,0077	,0607	-,0003
znanje	,044	,0381	,0419	,0392
dobrota in nesebičnost	,038	,0006	,0202	-,0163
delavnost	,137**	,0666*	,1267**	,0490
dolgo življenje	,082	,0345	,0776*	,0296
ugled v družbi	,063*	,0409	,0452	,0307
razumevanje s partnerjem	,016	,0424	,0009	,0313
svoboda	-,002	,0182	,0083	,0261
moralna načela	,088**	,0198	,0836**	,0175
sožitje in sloga med ljudmi	,067*	,0214	,0586	,0105
uspeh v poklicu	,012	,0430	,0093	,0402
šport in rekreacija	-,104**	-,0151	-,0900**	-,0030
vera v Boga	,173**	,1161**	,0809*	,0412
udobno življenje	,000	,0466	-,0153	,0312
ljubezen do domovine	,127**	,0392	,1058**	,0182
spoštovanje zakonov	,131**	,0485	,1183**	,0320
tovarstvo in solidarnost	,076*	,0292	,0607	,0186
lepota - uživanje lepote	,015	-,0033	,0209	-,0019
mir na svetu	,080*	,0495	,0701*	,0411
ustvarjalni dosežki	,060*	,0761*	,0660*	,0788*
zvestoba	,125**	,1020**	,0968**	,0822*
smisel za kulturo	,094**	,0589	,0987**	,0562
dobri spolni odnosi	-,087**	,0577	-,0678*	,0698*
moč in vplivnost	,068*	,1129**	,0676*	,1103**
denar in imetje	,066*	,0961**	,0680*	,0950**
napredek človeštva	,067*	,0498	,0755*	,0541
izpopolnjevanje samega sebe	-,050	,0031	-,0387	,0092
zdravje	,033	,0475	,0346	,0480
prosti čas	-,134**	-,0579	-,1206**	-,0534
enakopravnost med narodi	,011	-,0119	,0125	-,0110
osebna privlačnost	-,074*	,0085	-,0794*	,0033
polno in vznemirljivo življenje	-,123**	-,0152	-,1101**	-,0048
varnost in neogroženost	,043	,0461	,0421	,0432
družinska sreča	,101**	,0912**	,0852**	,0828**
mir in počitek	,100**	,0600	,0899**	,0498
pravičnost	,053	,0184	,0335	,0036

dobra hrana in pijača	-,020	,0227	-,0194	,0229
prijateljstvo	-,051	-,0169	-,0502	-,0179
modrost	,012	,0247	,0140	,0211
enakost med ljudmi	,052	,0214	,0523	,0179
narodnostni ponos	,135**	,0357	,1159**	,0213
slava in občudovanje	,082**	,0821*	,0692*	,0702*
prostost in gibanje	-,028	,0211	-,0187	,0257
veselje in zabava	-,093**	,0075	-,0894**	,0099
upanje v prihodnost	-,010	,0540	-,0103	,0481
ljubezen	-,055	,0078	-,0724*	-,0065
spoznavanje resnice	,013	,0258	,0014	,0137
red in disciplina	,144**	,0855**	,1339**	,0705*
uživanje v umetnosti	,007	,0213	,0106	,0237
politična uspešnost	,097**	,0897**	,0877**	,0817*
prekašanje drugih	,001	,0540	,0029	,0560
VREDNOTNE KATEGORIJE SREDNJEGA OBSEGA				
čutne vrednote	-,130**	,0034	-,1141**	,0130
varnostne vrednote	,081*	,0675*	,0762*	,0612
statusne vrednote	,080*	,0979**	,0698*	,0903**
patriotske vrednote	,142**	,0416	,1232**	,0221
demokratske vrednote	,059	,0204	,0567	,0144
socialne vrednote	,060	,0794*	,0337	,0612
tradicionalne vrednote	,115**	,0389	,0996**	,0229
kulturne vrednote	,053	,0449	,0589	,0459
spoznavne vrednote	,015	,0302	,0094	,0209
aktualizacijske vrednote	,000	,0338	,0026	,0359
verske vrednote	,173**	,1161**	,0809*	,0412
VREDNOTNE KATEGORIJE VEČJEGA OBSEGA				
hedonske vrednote	-,075*	,0228	-,0730*	,0218
potenčne vrednote	,129**	,0954**	,1119**	,0808*
moralne vrednote	,115**	,0692*	,0898**	,0499
izpolnitvene vrednote	,038	,0372	,0408	,0354
VREDNOTNE KATEGORIJE NAJVEČJEGA OBSEGA				
dionizične vrednote	-,011	,0687*	-,0135	,0658*
apolonske vrednote	,112**	,0549	,0947**	,0397

** p < 0.01

* p < 0.05

Porajajo pa se tudi drugačna razmišljanja. Vrednotne usmeritve korelirajo tudi z drugimi dejavniki, ki pa tudi sami korelirajo s številom otrok. So torej dobljene korelacije morda posredovane, so posledica delovanja drugih spremenljivk? Takoj lahko npr. pomislimo na starost. Starost nedvomno korelira s številom otrok; v našem vzorcu znaša korelacija 0,486, kar pomeni vsekakor substancionalno vrednost. Kot vemo iz raziskav, starost korelira tudi z vrednotnimi orientacijami (pregledno o tem Musek, 2000). Je lahko torej starost moderator dobljenih korelacij? S starostjo npr. upadeta čutna in hedonska orientacija, raste pa število otrok – je morda to prava razlaga za negativno korelacijo med čutno ali hedonsko kategorijo vrednot ter številom otrok? Je starost lahko tudi spremenljivka, ki moderira dobljene pozitivne korelacije? Vemo, da s starostjo naraščajo, verska, tradicionalna in patriotska orientacija.

Če korelacije med vrednotami in številom otrok parcializiramo glede na morebitni vpliv starosti, če torej pri njihovem izračunu uporabimo starost kot kontrolno spremenljivko in izničimo njen vpliv, dobimo dejansko drugačne vrednosti korelacij (podatki o tem so v tretjem stolpcu preglednice 1). Število pomembnih korelacij pri posameznih vrednotah se krepko, skoraj za trikrat zniža.

Vrednote kot napovedovalci števila otrok: regresijska analiza

Nizke korelacije ne pomenijo nujno, da je majhna tudi celotna povezanost vrednot s številom otrok. Z regresijsko analizo (metoda multiple regresije) lahko ugotovimo skupno, multiplo korelacijo vrednot s številom otrok in hkrati izračunamo, v koliki meri lahko napovemo število otrok na podlagi vrednotne orientacije posameznikov. V tej analizi tretiramo vrednote in vrednotne kategorije kot prediktorje in število otrok kot odvisno (kriterijsko) spremenljivko, ki jo napovedujemo.

Če uporabimo vseh 54 posameznih vrednot kot prediktorje odvisne spremenljivke, torej števila otrok, dobimo vrednost multiple korelacije (R) celotne baterije prediktorjev z odvisno spremenljivko. V našem primeru znaša R 0,412, kar pomeni okroglih 17 odstotkov skupne variance med prediktorji in odvisno spremenljivko ($R^2 = 0,17$). To je na pogled malo, a vendar pomeni, da med mnogimi dejavniki, na osnovi katerih lahko napovedujemo število otrok, prispeva vrednotna orientacija kar pomemben delež. Kljub temu, da posamezne vrednote in vrednotne kategorije le nizko korelirajo s številom otrok, je njihova skupna, multipla korelacija v rangi zmerne visoke korelacije. Kot vidimo, torej napovedna vrednost vrednot, kar zadeva število otrok, ni zanemarljiva.

Kot kažejo regresijske analize, so najpomembnejši napovedovalci števila otrok naslednje vrednote: vera v Boga, prosti čas, red in disciplina, smisel za kulturo, polno in vznemirljivo življenje, denar in imetje, mir in počitek, veselje in zabava, slava in občudovanje, ljubezen. Njihova multipla korelacija s številom otrok znaša 0,356, kar pomeni nekaj manj kot 13 odstotkov skupne variance med prediktorji in odvisno spremenljivko. Če primerjamo te podatke s korelacijskimi koeficienti iz preglednice 1, vidimo, da gre v glavnem za iste spremenljivke. Nekatere vrednote, ki sicer zelo signifikantno korelirajo s številom otrok, pa se niso izkazale z ustrezno napovedno vrednostjo, npr. narodnostni ponos, ljubezen do domovine, spoštovanje zakonov, zvestoba. To je zato, ker v postopku multiple regresijske analize odračunamo (parcializiramo) tisti del korelacije med prediktorjem in odvisno spremenljivko, ki gre na račun korelacije prediktorja in odvisne spremenljivke z drugimi prediktorji. Preostane torej čista, z drugimi interkorelacijami neobremenjena korelacija. Z drugimi besedami, običajne korelacije med dvema spremenljivkama so "naravne", "življenjske" korelacije, pri katerih je vsebovan delež tretjih spremenljivk, medtem ko odnosi v regresijskih napovedih kažejo, čisti delež prediktorja samega po sebi pri napovedovanju odvisne spremenljivke.

Multipla korelacija enajstih vrednotnih kategorij srednjega obsega s številom otrok je 0,324 ($R^2 = 0,105$, kar pomeni nekaj več kot 10 odstotkov skupne variance). Od tega gre velika večina napovedne moči ($R = 0,313$) na račun naslednjih šestih kategorij srednjega obsega: verske vrednote, čutne vrednote, patriotske vrednote, kulturne vrednote, statusne vrednote, varnostne vrednote. Ti podatki se skoraj povsem ujemajo s korelacijskimi podatki (glej preglednico 1). Izjema so kulturne vrednote, ki v regresijskih odnosih pridobijo signifikantno napovedno moč, medtem ko jo tradicionalne vrednote izgubijo. Prediktivna moč štirih vrednotnih kategorij večjega obsega ni posebno velika ($R = 0,272$), pri obeh kategorijah največjega obsega (apolonske in dionizične vrednote) pa pade pod mejo prediktivne moči nekaterih posameznih vrednot ($R = 0,126$). Očitno je, da na predikcijo števila otrok vplivajo tudi tiste posamezne vrednote in subkategorije,

ki niso najbolj reprezentativne za vrednotne kategorije večjega in največjega obsega. Še bolj pa znižuje napovedno vrednot vrednotnih velekategorijske že omenjeno dejstvo, da se korelacije nekaterih subkategorijskih medsebojno izničujejo, ker delujejo v nasprotni smeri (to velja npr. za hedonske in potence vrednote kot subkategoriji dionizičnih vrednot).

Razlike v vrednotnih orientacijah med skupinami oseb z različnim številom otrok: Analize variance in diskriminantne analize

Doslej smo se pri analizi odnosa med vrednotami in številom otrok opirali predvsem na korelacije in njihove izpeljave. Vendar ne smemo pozabiti, da so v ozadju vseh naših podatkov posamezniki, ki se razlikujejo glede na število otrok. Je smiselno pričakovati, da bodo vsi odnosi, ki nas pri tem zanimajo, linearno povezani s številom otrok? So vse razlike med omenjenimi posamezniki v vrednotnih ocenah in orientacijah linearna funkcija števila otrok? V to lahko upravičeno dvomimo. Domnevamo lahko, da imajo skupine ljudi, ki nimajo otrok, pa tiste, ki imajo enega, dva, tri in več otrok, določene značilnosti, ki niso nujno linearna funkcija števila otrok. Osebe brez otrok, osebe z enim samim otrokom, osebe z dvema, tremi in osebe z veliko otroki se morda v nekaterih pogledih v vrednotah razlikujejo na način, ki ne odraža linearnih trendov glede na število otrok. V nekaterih pogledih so si morda osebe brez otrok bolj podobne z osebami z veliko otroki kot z osebami z malo otroki.

Korelacije, zasnovane na logiki Pearsonovega korelacijskega koeficienta nam malo povedo o odnosih, ki niso linearni. Včasih jih lahko celo povsem ignorirajo in včasih izmalijo. Zato je potrebno, da si razlike med osebami z različnim številom otrok ogledamo tudi drugače, na način, ki nam bo omogočil vpogled v morebitne nelinearne odnose. S tem namenom smo uporabili analize variance in diskriminantne analize. Prav diskriminantne analize nam lahko razkrijejo latentne dimenzije, ki nasičajo posamezne spremenljivke (v našem primeru vrednote in vrednotne kategorije) v skladu z logiko odnosov, ki se ne odražajo linearno. Odkrijejo nam lahko npr., katere so tiste vrednote, po katerih se osebe določene skupine, npr. osebe z dvema otrokoma, razlikujejo tako od oseb, ki imajo več otrok, kot tudi od oseb, ki imajo manj otrok.

Odločili smo se za analize variance (multivariatno in univariatne) in diskriminantno analizo petih skupin oseb, ki se med seboj razlikujejo po številu otrok. V prvo skupino smo uvrstili osebe brez otrok, v drugo skupino osebe z enim otrokom, v tretjo osebe z dvema otrokoma, v četrto osebe s tremi otroki in v peto osebe s štirimi ali več otroki (kar se nekako šteje kot veliko število otrok). Uporabili smo enosmerne analize variance med omenjenimi skupinami pri posameznih vrednotah in pri vrednotnih kategorijah višjega reda (kategorije srednjega, večjega in največjega obsega). V vsakem primeru so bile skupine oseb z različnim številom otrok vir variance, vrednota oziroma vrednotna kategorija pa spremenljivka.

Rezultati multivariatnih analiz variance kažejo statistično pomembne učinke faktorja števila otrok pri vseh treh skupinah odvisnih spremenljivk, pri posameznih vrednotah ter pri vrednotnih kategorijah višjega reda. To velja za vse izračunane indikatorje statistične pomembnosti (Pillai, Wilks, Hotelling in Roy), ki so vsi krepko signifikantni ($p < 0,0001$). Zato smo izvedli v vseh primerih tudi enosmerne univariatne analize variance. Preglednica 2 kaže sumarne rezultate enosmerne analize variance za posamezne vrednote in vrednotne kategorije. Kot vidimo, se pri mnogih vrednotah kažejo signifikantne razlike med skupinami z različnim številom otrok. Kar zadeva vrednotne kategorije višjega reda, se pojavljajo pomembne razlike med skupinami pri vseh kategorijah srednjega, večjega in največjega obsega, razen pri dionizičnih vrednotah, kjer se pomembne razlike pri obeh komponentah (hedonske in potence

vrednote) izničijo zaradi nasprotno usmerjenosti. Kot vidimo, so analize variance jasno pokazale, da se skupine ljudi z različnim številom otrok razlikujejo v vrednotnih usmeritvah, vsekakor se je to pokazalo bolj izrazito kot pri samih korelacijah. Vidimo pa tudi, da se najvišje F vrednosti po pravilu pokažejo pri vrednotah in vrednotnih kategorijah, kjer so tudi korelacije najvišje.

Preglednica 2.

Sumarni pregled rezultatov enosmernih analiz variance med skupinami oseb z različnim številom otrok za posamezne vrednote in vrednotne kategorije.

	Wilksov Lambda	F	df1	df2	p
POSAMEZNE VREDNOTE					
poštenost	,978	5,629	4	984	,000
družabno življenje	,991	2,123	4	984	,076
ljubezen do otrok	,975	6,284	4	984	,000
sožitje z naravo	,991	2,338	4	984	,054
znanje	,985	3,714	4	984	,005
dobrota in nesebičnost	,986	3,580	4	984	,007
delavnost	,947	13,640	4	984	,000
dolgo življenje	,985	3,720	4	984	,005
ugled v družbi	,992	1,996	4	984	,093
razumevanje s partnerjem	,995	1,161	4	984	,327
svoboda	,992	2,066	4	984	,083
moralna načela	,982	4,533	4	984	,001
sožitje in sloga med ljudmi	,983	4,252	4	984	,002
uspeh v poklicu	,990	2,604	4	984	,035
šport in rekreacija	,981	4,845	4	984	,001
vera v Boga	,956	11,216	4	984	,000
udobno življenje	,999	,361	4	984	,836
ljubezen do domovine	,976	6,043	4	984	,000
spoštovanje zakonov	,968	8,034	4	984	,000
tovarstvo in solidarnost	,991	2,342	4	984	,053
lepota - uživanje lepote	,992	1,948	4	984	,100
mir na svetu	,983	4,317	4	984	,002
ustvarjalni dosežki	,985	3,839	4	984	,004
zvestoba	,970	7,660	4	984	,000
smisel za kulturo	,981	4,645	4	984	,001
dobri spolni odnosi	,981	4,712	4	984	,001
moč in vplivnost	,984	4,022	4	984	,003
denar in imetje	,990	2,370	4	984	,051
napredek človeštva	,986	3,440	4	984	,008
izpopolnjevanje samega sebe	,985	3,807	4	984	,004
zdravje	,997	,784	4	984	,535
prosti čas	,980	5,108	4	984	,000
enakopravnost med narodi	,995	1,168	4	984	,323
osebna privlačnost	,989	2,846	4	984	,023
polno in vznemirljivo življenje	,971	7,276	4	984	,000
varnost in neogroženost	,986	3,478	4	984	,008

družinska sreča	,973	6,898	4	984	,000
mir in počitek	,984	3,930	4	984	,004
pravičnost	,987	3,228	4	984	,012
dobra hrana in pijača	,998	,491	4	984	,742
prijateljstvo	,979	5,274	4	984	,000
modrost	,992	2,102	4	984	,079
enakost med ljudmi	,992	1,870	4	984	,113
narodnostni ponos	,970	7,544	4	984	,000
slava in občudovanje	,991	2,181	4	984	,069
prostost in gibanje	,990	2,396	4	984	,049
veselje in zabava	,982	4,497	4	984	,001
upanje v prihodnost	,990	2,511	4	984	,040
ljubezen	,994	1,468	4	984	,210
spoznavanje resnice	,989	2,814	4	984	,024
red in disciplina	,964	9,230	4	984	,000
uživanje v umetnosti	,992	2,062	4	984	,084
politična uspešnost	,987	3,267	4	984	,011
prekašanje drugih	,996	,877	4	984	,477
VREDNOTNE KATEGORIJE					
SREDNJEGA OBSEGA					
čutne vrednote	,967	8,364	4	989	,000
varnostne vrednote	,983	4,352	4	989	,002
statusne vrednote	,987	3,182	4	989	,013
patriotske vrednote	,969	7,961	4	989	,000
demokratske vrednote	,986	3,428	4	989	,009
socialne vrednote	,981	4,683	4	989	,001
tradicionalne vrednote	,959	10,639	4	989	,000
kulturne vrednote	,982	4,449	4	989	,001
spoznavne vrednote	,984	3,996	4	989	,003
aktualizacijske vrednote	,981	4,778	4	989	,001
verske vrednote	,956	11,488	4	989	,000
VREDNOTNE KATEGORIJE					
VEČJEGA OBSEGA					
hedonske vrednote	,986	3,411	4	990	,009
potenčne vrednote	,975	6,289	4	990	,000
moralne vrednote	,963	9,489	4	990	,000
izpolnitvene vrednote	,980	5,049	4	990	,000
VREDNOTNE KATEGORIJE					
NAJVEČJEGA OBSEGA					
dionizične vrednote	,992	1,984	4	990	,095
apolonske vrednote	,968	8,227	4	990	,000

Z diskriminantnimi analizami v bistvu raziskujemo latentni prostor spremenljivk, ki prispevajo k razlikovanju (diskriminiranju) določenih skupin. V našem primeru so vrednote in vrednotne kategorije te spremenljivke, diskriminantne analize pa izračunavajo latentne dimenzije, ki pojasnjujejo njihovo diskriminativno variabilnost glede na skupine oseb z različnim številom otrok.

Najprej si oglejmo rezultate diskriminantne analize posameznih vrednot. Preglednica 3 kaže rotirano matriko nasičenj posameznih vrednot s prvima dvema diskrimi-

nantnim funkcijama, ki sta se izkazali kot statistično pomembni. Prva dimenzija pojasnjuje 52 odstotkov celotne diskriminativne variance (Wilksov lambda = 0,643; $\chi^2 = 423,605$; $p < 0,001$), druga pa 26,2 odstotka (Wilksov lambda = 0,803; $\chi^2 = 210,447$; $p = 0,004$); obe skupaj torej pojasnujeta 78,6 odstotka variance. Tretja dimenzija se ni izkazala kot statistično signifikantna, vendar pojasnjuje še vedno 13,4 odstotka variance in tudi zadnja še 8 odstotkov.

Skupinski centriodi diskriminantnih funkcij kažejo, da prva funkcija močno ločuje skupino brez otrok (0,445) od skupine z največ otroki (-1,241), medtem ko so ostale skupine nekje vmes na približno podobnih pozicijah. Pozitivna nasičenja prve funkcije torej pomenijo razlikovanje v smeri skupine brez otrok, negativna pa v smeri skupine z največ otroki. Kot vidimo iz preglednice 3, največ prispevajo k razlikam med omenjenima skupinama vrednote polno in vznemirljivo življenje, dobri spolni odnosi, izpopolnjevanje samega sebe, veselje in zabava, prijateljstvo, prosti čas, šport in rekreacija, osebna privlačnost, upanje v prihodnost, prostost in gibanje; pri teh je razlika med omenjenima skupinama najbolj izrazita, s tem da jih relativno visoko ceni skupina brez otrok in nizko skupina z največ otrok. Negativna nasičenja imamo na drugi strani pri vrednotah vera v Boga, slava in občudovanje in ljubezen do domovine, pri katerih je največja razlika v obratni smeri: visoko jih ceni skupina z največ otroki in nizko skupina z najmanj otroki.

Preglednica 3.

Nasičenja posameznih vrednot s štirimi diskriminantnimi funkcijami pri skupinah oseb z različnim številom otrok.

	Diskriminantna funkcija			
	1	2	3	4
polno in vznemirljivo življenje	,449	,010	,025	-,063
dobri spolni odnosi	,414	,021	-,032	,202
izpopolnjevanje samega sebe	,397	,103	,089	,226
veselje in zabava	,381	,062	,014	-,044
prijateljstvo	,371	,036	,325	,136
prosti čas	,335	-,189	-,037	,247
šport in rekreacija	,325	-,071	,040	-,035
osebna privlačnost	,322	,009	,041	,076
upanje v prihodnost	,307	,147	,157	,133
prostost in gibanje	,301	,093	,164	,112
spoznavanje resnice	,288	,263	,151	,050
svoboda	,271	,167	,038	,141
uživanje v umetnosti	,261	,221	,086	,070
modrost	,234	,204	,103	,139
lepota - uživanje lepote	,219	,164	,162	,148
ljubezen	,212	,060	-,090	,015
enakopravnost med narodi	,188	,178	,053	,051
dobra hrana in pijača	,125	,074	-,040	,036
red in disciplina	-,007	,432	,047	,175
spoštovanje zakonov	,077	,405	,202	,208
poštenost	,110	,397	-,031	,114
delavnost	-,004	,391	-,026	,376
narodnostni ponos	-,008	,361	,070	,200
ljubezen do domovine	-,061	,346	,132	,080

smisel za kulturo	,146	,301	,249	,171
pravičnost	,201	,300	,108	,133
ustvarjalni dosežki	,211	,295	,086	,195
moralna načela	,078	,292	,016	,192
denar in imetje	,077	,290	,026	,031
tovaristvo in solidarnost	,061	,276	,145	-,016
dolgo življenje	,046	,274	,033	,150
znanje	,251	,271	,113	,214
moč in vplivnost	,214	,249	,211	,243
mir in počitek	,054	,226	,212	,201
enakost med ljudmi	,111	,221	,154	,062
vera v Boga	-,253	,197	,474	-,081
politična uspešnost	,076	,217	,248	,136
družabno življenje	,133	-,049	,247	,046
ugled v družbi	,052	,127	,223	,136
slava in občudovanje	-,104	,062	,201	,091
prekašanje drugih	,108	,046	,149	-,013
mir na svetu	,022	,077	,094	,387
družinska sreča	,007	,218	-,048	,329
varnost in neogroženost	,230	,164	,155	,316
sožitje in sloga med ljudmi	,148	,208	,109	,314
zvestoba	,032	,301	,047	,309
uspeh v poklicu	,241	,097	,112	,302
napredek človeštva	,091	,168	,076	,286
ljubezen do otrok	-,054	,213	-,062	,263
dobrota in nesebičnost	,232	,233	,069	,250
razumevanje s partnerjem	,079	,016	,036	,239
sožitje z naravo	,039	,134	,130	,217
zdravje	,032	,054	,027	,155
udobno življenje	,087	,058	,017	,092

* Statistično pomembni sta prvi dve diskriminantni funkciji. V tabelo smo vključili tudi nasičenja s tretjo in četrto funkcijo, ker pojasnjujeta ti funkciji še vedno kar precejšen odstotek diskriminantne variance (glej tudi besedilo).

Druga diskriminantna funkcija razlikuje predvsem med skupino brez otrok (grupni centroid ima vrednost -0,507) in skupinama z dvema otrokoma (0,343) ter tremi otroki (0,272). Kot vidimo, imajo najvišja pozitivna nasičenja s to funkcijo vrednote red in disciplina, spoštovanje zakonov, poštenost, delavnost, narodnostni ponos, ljubezen do domovine, smisel za kulturo, pravičnost, ustvarjalni dosežki, moralna načela, denar in imetje, tovaristvo in solidarnost, dolgo življenje, znanje, moč in vplivnost, mir in počitek ter enakost med ljudmi. To so vrednote, kjer je relativno največja razlika med osebami brez otrok in osebami z dvema ali tremi otroki, s tem da te vrednote osebe brez otrok relativno nižje ocenjujejo kot osebe z dvema ali tremi otroki.

Tretja diskriminantna funkcija, ki po statistični signifikantnosti sicer že zaostaja, a pojasnjuje še vedno 13,4 odstotka diskriminativne variance, ločuje predvsem skupino s štiri ali več otroki in skupino s tremi otroki na eni strani (ustrezna grupna centroida sta 0,749 in 0,534) zlasti od skupine z enim samim otrokom (-0,487). Med omenjenimi skupinami so najbolj različne ocene pri vrednotah vera v Boga, prijateljstvo, politična

uspešnost, družabno življenje, ugled v družbi, spoštovanje zakonov ter slava in občudovanje; te vrednote relativno visoko ocenjujejo osebe z največ otroki in tiste s tremi otroki, relativno nizko pa osebe z enim samim otrokom. Zanimiva, čeprav statistično nepomembna je četrta funkcija (še vedno pojasnjuje okrog 8 odstotkov diskriminativne variance), ker kaže na vrednote, ki jih podobno ocenjujeta skupina brez otrok (grupni centroid -0,401) in skupina z največ otroki (grupni centroid -0,583). Obe v primerjavi z drugimi skupinami relativno nizko ocenjujeta vrednote mir na svetu, delavnost, družinska sreča, varnost in neogroženost, sožitje in sloga med ljudmi, zvestoba in uspeh v poklicu. Te vrednote relativno najvišje ocenjujeta skupina z enim in skupina s tremi otroki.

Ugotovljene izsledke potrjujejo tudi diskriminantne analize vrednotnih kategorij višjega reda (glej preglednici 4 in 5). Pri osebah z največ otroki so zlasti verske in potenčne vrednote diskriminativno poudarjene, nižje pa so ocene čutnih in hedonskih vrednot. Te relativno višje ocenjujejo osebe z malo otroki in osebe brez otrok. Tako namreč kažejo nasičenja s prvo diskriminantno funkcijo tako pri vrednotnih kategorijah srednjega obsega (preglednica 4, drugi stolpec), kot pri vrednotnih kategorijah večjega obsega (preglednica 5, drugi stolpec). V obeh primerih ločuje funkcija predvsem osebe z največ otroki od oseb z najmanj otroki ali brez otrok. Nasičenja z drugo diskriminantno funkcijo pri kategorijah srednjega obsega kažejo, da so tradicionalne in patriotske vrednote relativno poudarjene pri osebah, ki imajo dva ali tri otroke (preglednica 4, tretji stolpec), relativno malo pa so pri teh osebah poudarjene tako verske kot čutne vrednote. Ta funkcija namreč ločuje osebe, ki imajo dva ali tri otroke od oseb, ki imajo bodisi največ otrok in tudi oseb, ki so brez otrok. Zelo podoben značaj razlikovalni značaj ima druga diskriminantna funkcija pri kategorijah večjega obsega (preglednica 5, tretji stolpec), ki kaže na relativno visoko oceno moralnih vrednot pri osebah z dvema ali tremi otroki in hkrati relativno nizko oceno tako hedonskih kot potenčnih vrednot pri teh osebah. Tretja diskriminantna funkcija pri kategorijah srednjega obsega ločuje zlasti osebe z največ otroki od oseb brez otrok (preglednica 4, četrti stolpec). Pri prvih izstopajo primerjalno višje ocene verskih, patriotskih in socialnih vrednot (najnižja nasičenja s funkcijo), pri drugih pa ocene čutnih, spoznavnih in kulturnih vrednot (najvišja nasičenja s funkcijo). Podobno je tudi s tretjo funkcijo pri kategorijah večjega obsega, ki spet ločuje osebe z največ otroki od oseb brez otrok (preglednica 5, četrti stolpec). Pri prvih so bolj v ospredju moralne in izpolnitvene vrednote, pri drugih pa hedonske vrednote. Četrta diskriminantna funkcija ima v obeh primerih zanemarljiv značaj (ne pojasnjuje več kot dva odstotka variance), zato je seveda nismo upoštevali. Pri vrednotnih kategorijah največjega obsega diskriminantna analiza ne prispeva nič bistveno novega, saj gre le za dve kategoriji: edina pomembna diskriminantna funkcija kaže na to, da so pri osebah z dvema ali tremi otroki apolonske vrednote relativno višje, dionizične pa nižje cenjene kot pri osebah bodisi brez otrok ali pa z največ otroki (pri osebah z enim otrokom ta tendenca ni tako izrazita).

Preglednica 4.

Nasičenja vrednotnih kategorij srednjega obsega s tremi diskriminantnimi funkcijami pri skupinah oseb z različnim številom otrok.

	Diskriminantna funkcija		
	1	2	3
verske vrednote	,797	,091	,001
tradicionalne vrednote	-,033	,736	,252
patriotske vrednote	,184	,622	,090
čutne vrednote	-,090	,036	,782
spoznavne vrednote	,172	,471	,626
kulturne vrednote	,208	,471	,544
varnostne vrednote	,151	,200	,279
aktualizacijske vrednote	,045	,258	,573
socialne vrednote	-,126	,326	,099
demokratske vrednote	,109	,317	,335
statusne vrednote	,334	,169	,296

Preglednica 5.

Nasičenja vrednotnih kategorij večjega obsega s tremi diskriminantnimi funkcijami pri skupinah oseb z različnim številom otrok.

	Diskriminantna funkcija		
	1	2	3
potenčne vrednote	,887	,170	,345
moralne vrednote	,887	,953	,117
hedonske vrednote	,337	,132	,895
izpolnitvene vrednote	,271	,307	,282

Rezultati diskriminantnih analiz torej potrjujejo izsledke analiz variance, a jih tudi dopolnjujejo z vpogledom v dimenzije latentnega diskriminativnega vrednotnega prostora, ki določa razliko med petimi skupinami oseb z različnim številom otrok.

Splošna diskusija in zaključki

Izsledki naše raziskave so potrdili hipotezo, da so ocene pomembnosti vrednot in vrednotnih kategorij povezane s številom otrok, ki jih ima posamezna oseba. Ti izsledki kažejo, da se z večjim številom otrok povezujejo predvsem moralne, pa tudi potenčne vrednote (med vrednotnimi kategorijami srednjega obsega zlasti verske, tradicionalne, patriotske, varnostne in statusne vrednote), medtem ko se pri osebah brez otrok in osebah z manjšim številom otrok bolj povezujejo hedonske in čutne vrednote.

Vrednote in vrednotne usmeritve gotovo niso visok, vsekakor pa tudi ne ravno zanemarljiv napovedovalec števila otrok pri posameznikih oziroma v družini. Na podlagi vrednotnih usmeritev lahko napovemo oziroma pojasnimo 17 odstotkov variabilnosti v številu otrok. Na podlagi vrednosti diskriminantnih funkcij pa tudi lahko kar 40,5 odstotka posameznih primerov pravilno klasificiramo v skupine z različnim številom otrok. To ni malo glede na to, da na število otrok vpliva zelo veliko dejavnikov. Vrednote zavzemajo med njimi kar pomembno mesto, gotovo pa z nekaterimi od njih tudi korelirajo.

Naši izsledki tudi kažejo, da odnosi med ocenami pomembnosti vrednot (vrednotnih kategorij) in številom otrok niso vedno linearni. Diskriminantne analize so pokazale, da se pojavljajo nekatere podobne vrednotne usmeritve tudi pri skupinah oseb, ki imajo različno število otrok (celo pri osebah brez otrok in osebah z največ otroki). Obstaja torej več dimenzij, vzdolž katerih lahko iščemo signifikantne razlike med osebami z različnim številom otrok in ne samo dimenzija, ki ločuje te skupine linearno v sorazmerju s številom otrok.

Seveda se moramo zavedati dejstva, da število otrok pri mnogih ljudeh ni fiksna kategorija. Isti posameznik se lahko v življenju pojavi v več kategorijah. Osebe, ki imajo več otrok, najprej niso imele nobenega, nato enega, dva itd. Kljub temu se lahko vrednotna orientacija povezuje s številom otrok v danem trenutku. Kot je pokazala naša dodatna raziskava na istem vzorcu, je korelacija med dejanskim številom otrok in oceno idealne velikosti družine (torej idealnega števila otrok) statistično sicer zelo pomembna, vendar razmeroma nizka ($r = 0,177$; $p < 0,001$). A ta korelacija se bistveno poveča, če ne upoštevamo oseb, ki so (še) brez otrok, tedaj namreč znaša r že 0,292. Očitno je kar precej oseb, ki menijo, da dejansko število otrok, ki jih imajo, ne ustreza njihovemu idealu – imajo jih lahko manj in si jih še želijo, ali pa tudi več, kot menijo, da je idealno. Diskrepanca je posebno velika pri osebah, ki nimajo otrok: le štirje promili teh oseb smatrajo, da je idealna družina družina brez otrok (v celotnem vzorcu je takšnih le en promil), večina jih meni, da je idealna družina družina z dvema otrokoma (56,3 odstotka) ali pa družina s tremi otroki (31,1 odstotek). Tu se skorajda ne razlikujejo od drugih oseb v vzorcu, ki ocenjujejo za najbolj idealni družino z dvema otrokoma (53,8 odstotka) in družino s tremi otroki (32,9 odstotka). Razumljivo je potemtakem, da bo ujemanje med dejanskim stanjem in željami največje pri osebah, ki imajo dva ali tri otroke. In res, osebe, ki imajo dva otroke, po večini (58,6 odstotka) menijo, da naj to velja tudi za idealno družino, medtem ko je pri osebah s tremi otroki večinski ideal družina s tremi otroki (58,3 odstotka). Zanimivo je, da tudi osebe, ki imajo štiri otroke, ocenjujejo kot idealnejšo družino z manjšim številom otrok (največ jih je za tri otroke; kaj naj na to poreče njihov zadnji otrok?). Podobna tendenca je tudi pri osebah s še več otroki, vendar je teh razmeroma malo v vzorcu. Problematika odnosa med dejanskim številom otrok in idealnim oziroma načrtovanim številom je tako pomembna in zanimiva, da se je tukaj dotikamo le mimogrede, v prihodnje pa ji bomo posvetili posebno raziskavo.

Raziskovanje dejavnikov, ki se povezujejo z odločitvami za rojstvo in številom otrok, je pomembno ne samo z znanstvenega in strokovnega vidika, temveč ima tudi družbeni in praktični pomen. Število otrok in populacijska gibanja so temelj človeške biološke in tudi sociokulturne reprodukcije. Sodobna družba skuša vplivati na populacijske tokove in načrtovanje družine ter rojevanje in število otrok so že nekaj časa pomembna postavka družbenega načrtovanja, ne nazadnje tudi zato, ker imajo populacijske značilnosti tudi pomembne korelate na ekonomskem in na psihosocialnem področju. Povezujejo se npr. z ekonomskimi spremenljivkami, kot tudi z ocenami in kazalci kakovosti življenja, psihičnega zdravja in počutja. Odnosi med temi značilnostmi so kompleksni. Nizko število otrok je npr. lahko spremljevalec višjega socio-ekonomskega standarda in višje kakovosti življenja za določeno obdobje, a je seveda istočasno lahko pogubno na daljši rok. Zato je raziskovanje dejavnikov, ki se povezujejo s populacijskimi značilnostmi, vsekakor dobrodošlo tudi z družbenih, družbenopolitičnih in ekonomskih vidikov. Zlasti pomembno je takrat, ko lahko opozori na kritično stanje, ki ima lahko dolgoročne dramatične posledice. Celo veliki narodi kot lahko v času nekaj generacij ogrozijo svoj obstoj, če pade raven rojevanja pod kritično mejo. Takšna nevarnost preti danes, paradoksalno morda najbolj prav največji naciji, t.j.

Kitajcem. Pri manjših narodih je takšna nevarnost seveda še pogostejša in Slovenci se že nekaj časa gibljemo na kritičnih mejah rodnosti. Tudi v našem vzorcu, ki je dokaj reprezentativen, je povprečno število otrok le 1,48.

Poseben dodatni pomen ima raziskovanje vseh omenjenih dejavnikov za strokovno delovanje, zlasti na področju načrtovanja družine, urejanja družinskih odnosov, zdravstva in socialnega dela. Pomislimo samo na področja osebnega, partnerskega in družinskega svetovanja ter terapije, kjer so otroci, nega in vzgoja otrok pogosto ključnega pomena. Ustrezne vrednotne orientacije so lahko podlaga družinskega življenja in hkrati družbene politike, ki sta usmerjena k otroku (Schulze, 2000). Vse to je še toliko bolj pomembno v času, ko se družinsko življenje sooča s številnimi izzivi in tudi vse večjim obsegom novih oblik in možnosti.

Poznavanje vrednotnih usmeritev, ki se povezujejo z odnosom do otrok in še posebej s številom otrok, ki jih imamo, je lahko dragocen prispevek pri načrtovanju družbenih, političnih, ekonomskih, pravnih, zdravstvenih, socialno varstvenih in psiholoških ukrepov v zvezi z družino in populacijskimi gibanji, ki jim sodobna družba hočeš nočeš posveča pozornost. Usmerjanje vrednotne vzgoje in družbenega vrednotnega sistema k vrednotam in vrednotnim kategorijam, ki spodbujajo začelno število otrok in rast družine, je lahko eden izmed najučinkovitejših ukrepov v strategiji populacijskega in družinskega načrtovanja.

Literatura

- Bankowski, J. P. (2001). *Remaking the Godly Marriage: Gender Negotiation in Evangelical Families*. New Brunswick, NJ: Rutgers University Press.
- Benokraitis, N. V. (Ed) (2000). *Feuds about Families: Conservative, Centrist, Liberal, and Feminist Perspectives*. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.
- Bianchi, S. M. (2001). *Continuity and Change in the American Family*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Bond, M. H. (1988). Finding universal dimensions of individual variation in multicultural studies of values: The Rokeach and Chinese Value Surveys. *Journal of Personality and Social Psychology*, 55, 6, 1009-1015.
- Cowan, C. P., & Cowan, P. A. (2000). *When Partners Become Parents: The Big Life Change for Couples*. Mahway, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Crittenden, A. (2001). *The Price of Motherhood: Why the Most Important Job in the World Is Still the Least Valued*. New York: Henry Holt and Company.
- de Barbieri, T. (1993). Gender and population policies: Some reflections. *Reproductive Health Matters*. No. 1. May.
- Berer, M. (1993). Population and family planning policies: Women-centered perspectives. *Reproductive Health Matters*, 1, 4-12.
- Dixon-Mueller, R. (1993). The sexuality connection in reproductive health. *Studies in Family Planning*, 24(5), 269-282.
- Foley, P., Roche, J., & Tucker, S. (Eds.) (2001). *Children in Society: Contemporary Theory, Policy and Practice*. New York: Palgrave.
- Gardner, G. T. & Stern, P. C. (1996). *Environmental Problems and Human Behavior*. Needham Heights, MA: Allyn & Bacon.
- Hofstede, G. (1980). *Culture's consequences: International differences in work-related values*. Beverly-Hills, Sage.
- Hong, S., & Seltzer, J. (1994). The impact of family planning on women's lives: Toward a conceptual framework and research agenda. *Family Health International Working Papers*. No. WP94-02. September.
- Houseknecht, S. K., & Pankhurst, J. G. (Eds.) (2000). *Family, Religion, and Social Change in Diverse Societies*. New York: Oxford.
- Jacobson, J. L. (1992). Gender bias: Roadblock to sustainable development. *Worldwatch Paper* 110. September.

- Leung, K., Bond, M. H. and Schwartz, S. H. (1995). How to explain cross-cultural differences: Values, valences and expectancies? *Asian Journal of Psychology*, 1, 70-75.
- Musek, J. (1995). *Ljubezen, družina, vrednote*. Ljubljana: Educy.
- Musek, J. (2000). *Nova psihološka teorija vrednot*. Ljubljana: Educy.
- Rokeach, M. (1973). *The Nature of Human Values*. New York: Free Press.
- Schuler, S. R., & Hashemi, S. M. (1993). Defining and studying empowerment of women: A research note from Bangladesh. *JSI Working Paper*. No. 3. April.
- Schulze, H.-J., (Ed.) 2000. *Stability & Complexity: Perspectives for a Child-Oriented Family Policy*. Amsterdam: VU University Press.
- Shanley, M. L. (2001). *Making Babies, Making Families: What Matters Most in an Age of Reproductive Technologies, Surrogacy, Adoption, and Same-Sex and Unwed Parents*. Boston: Beacon Press.
- Smith, P. B. & Schwartz, S. H. (1997). Values. In J. W. Berry, M. H. Segall & C. Kagitçibasi (eds.), *Handbook of cross-cultural psychology*, 2nd edn, Vol 3. Boston: Allyn and Bacon.
- Smith, P. B. and Bond, M. H. (1998). *Social psychology across cultures*, 2nd edn. London: Prentice-Hall Europe.
- Stycos, J. M. (1995). Psychosocial consequences for women of contraceptive use: Needed research. *Population and Development Program Working Paper Series*. No. 95-12. Ithaca, NY: Cornell University.
- Thornton, A., (Ed.) (2001). *The Well-Being of Children and Families: Research and Data Needs*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Triandis, H. C. (1995). *Individualism and collectivism*. Boulder, CO: Westview.
- Waszak, C., Mayette, M., & Joanis, C. (1994). Family planning and the quality of women's lives: A theoretical framework. Referat na letnem srečanju American Public Health Association, Washington, D. C., November 1-2, 1994.